

שבת בשבתו

פרשת חיי שרה
תשע"ג
 כ"ה בחשוון 10/11/2012
השנה העשרים ותשע

זמני כניסת השבת ויציאתה

גולן 16:19
 17:17

חיפה 16:12
 17:20

תל-אביב 16:23
 17:22

ירושלים 16:08
 17:20

באר שבע 16:26
 17:23

אילת 16:28
 17:24

שבת מברכים:
 ראש חודש כסלו ביום ה'
המודל (לפי שעון ישראל):
 ביום ד', בשעה 03:00
 בלילה, 4 דקות ו-33 שניות

עלון תורני לכבוד שבת קודש

הרב מרדכי גרינברג ראש ישיבת 'כרם ביבנה'

החסד וראויה להצטרף לבית אברהם, המיוסד על החסד, או שמעשיה נובעים ממידת הרחמנות בלבד. וע"כ אמר: "והיתה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך ואשתה, ואמרה אלי שתה, וגם לגמליך אשקה, אותה הוכחת לעבדך ליצחק". אם רודפת חסד היא, לא תסתפק בהשקייתו בלבד, אלא תתן מעבר למה שביקשו ממנה.

לכאורה תלמיד חכם שתורתו אומנותו פטור מגמ"ח, שהרי תלמוד תורה כנגד כולם, אך לחז"ל יש הדרכה שונה. כשנתפסו ר' חנינא בן תרדיון ור' אלעזר בן פדת למלכות, אמר ר' חנינא לר' אלעזר שהוא ודאי ינצל, כיוון שעסק בתורה וגמ"ח, ואילו הוא, ר' חנינא, עסק רק בתורה, וכל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה. ופירש"י: שאין לו אלוה שיהיה עליו. ושאלה הגמ' הרי ר' חנינא עסק בגמ"ח ואף היה גבאי צדקה. ותירצה שאמנם עסק, אך לא כפי שהיה ראוי לו לעסוק. הרי שלפי ריבוי תורתו, כך היה לו להרבות בחסד.

מספרים על חסיד ששאל את רבו אם נכון הדבר שקיפול הטלית במוצ"ש הוא סגולה לשלום בית. ענה לו הרבי שאינו יודע, אך יש לו סגולה ודאית לשלום בית – שיעזור לאשתו לשטוף כלים במוצאי שבת...

קבלת שבת

וגם לגמליך אשקה

התורה האריכה בפרשה הקודמת בתיאור הכנסת האורחים של אברהם, כדי ללמדנו מהי מידת החסד. חילוק יש בין מידת החסד לרחמים. הרחמנות נובעת מתוך פגישה עם מצוקה של הזולת, ופעמים אדם מרחם על עצמו, שאינו מסוגל לעמוד מול מציאות כזאת, והוא נותן לזולת כדי לסלק מעל עצמו את המצוקה. חסד הוא דבר עצמי, ואדם נותן מתוך הבנה שכך צריך לפעול. "רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד" (משלי כא). איש חסד אינו רק עושה מעשה חסד כשמזדמן לו, אלא רודף ומחפש אחר עשייה כזאת. כך אמר הקב"ה לאיוב "עדיין לא הגעת לחצי שעור של אברהם. אתה יושב ושוהה בתוך ביתך ואורחים נכנסים אליך, אבל אברהם לא עשה כן, אלא יושב ומהדר בעולם למצוא אורחים" (אדר"נ פ"ז). כתב השל"ה (סוף פסחים), "יזהר מאוד בגמילות חסדים, שלא יעבור יום מימי חייו בלי גמ"ח, או בגופו, או בממונו, או בנפשו. וסימנך – 'חסד א-ל כל היום'".

הגמ' בשבת (קד) אומרת שהאות גימ"ל סמוכה לדל"ת, להורות "גמול דלים". ומשום כך פשוטה רגל הג' לכיוון הד' "שכן דרכו של גומל חסדים לרוץ אחר דלים", ולא להמתין שיבואו.

בזאת מדד אליעזר את רבקה, האם יש בה מידת

עמ' 2
 עמ' 6

| במה גדולה שיחתן של עבדי אבות מתורתן של בנים? |
| מייסד ישיבת 'שפת אמת', שהפך ברבות השנים לציוני נלהב |

שיחתן של עבדי אבות

שאלו פעם החסידים את רבם הגדול, הרבי מקוצק, שגדל במשפחה "מתנגדית" מובהקת, היאך נהפך לחסיד? ענה להם הרבי: פעם פגשתי בחסיד זקן. החסיד ידע לספר מעשיות, ואני ידעתי להקשיב...

אין לחשוך ברבי מקוצק שלא היה מסוגל ללמוד הלכה, שהרי חריפותו ושנינותו ידועות לכל. ובכל זאת, נפשו של הקוצקאי הקטן התפעלה דווקא מהסיפורים. הנפש חיפשה משהו אחר, חיפשה דבר להזדהות עמו, חיפשה ספור.

למעשה, כולנו אוהבים לשמוע סיפורים. מבוגרים כילדים. דרשן שיפתח דבריו בסיפור ימשוך מיד את לב המקשיבים. ומי שיתחיל בדבר הלכה, סביר להניח שיזכה לפחות אוזניים כרויות.

ספר בראשית כולו הוא אוסף של "סיפורים". כמות ההלכות המוזכרות בו זעומה. התורה

בחרה לפתוח בספור חיי אבות האנושות ואבות האומה בהרחבה רבה. בפרשתנו, פרשת חיי שרה, הדברים מגיעים לקיצוניות שנראית במבט ראשון כהפרזה. הפרשה עוסקת באריכות בסיפורו של "העבד", הוא אליעזר, ההולך לחפש אישה לבן אדונו, ליצחק. התורה מספרת על בחירתה של הכלה המיועדת שלוש פעמים: לראשונה, בסקירת התוכנית והסימנים שנותן אליעזר לעצמו. בשנייה, בתיאור פגישתו הפלאית עם רבקה על העין. בשלישית, כאשר אליעזר משחזר את אופן פגישתו את רבקה בפני בני הבית על מנת לשכנעם לתת לרבקה ללכת עמו. הדברים מעוררים תמיהה: מדוע חזרה התורה על הדברים הידועים כבר לקורא? הרי בדרך כלל התורה מקמצת במילים? מדוע לא קיצרה התורה וציינה שאליעזר סיפר למשפחה את כל הקורות אותו, בלי לחזור שוב על כל הספור?

שאלה זו מתורצת ע"י חז"ל, כמבואר ברש"י: **"יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים"** שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה, והרבה גופי תורה לא ניתנו אלא ברמזיה. למה התכוונו חז"ל?

תורתם של בנים

נראה כי "תורתם של בנים" כוללת את כל הידע הנרכש ע"י שינון, עיון, חשיבה, לימוד דבר מתוך דבר באופן לוגי. לימוד זה עובר מאב לבן וממורה לתלמידו, ע"י שימוש בכלי השכל. כלים אלה חשובים ומרכזיים בהעברת המסורת ובחינוך ילדינו, ולא לחינם אנו נקראים "עם הספר". הלימוד הוא אחד מאפיוני היהודי. אך יש גם חסרון בלמוד: כדי ללמוד צריך "ראש", יכולת שכלית וגם פניות רגשית. לא כל אחד קולט בקלות נושאים מופשטים או תיאורטיים. ממילא הלימוד העיוני לא שווה בפני כל אדם. יש שירכשו אותו בקלות, וממילא גם בהנאה, ויש שירכשו אותו בזיע ודמעות. לצערנו לא חסרות דוגמאות של ילדים או נערים שהקושי של לימוד הגמרא השניא עליהם את הלימוד ואף גרם להתרחקות כללית מחיים של תורה.

הזדהות עם סיפור יכולה לבנות

בילד הרבה יותר ממה שייבנו

שעות רבות של לימוד ושינון.

כוחו של סיפור

דרך אחרת להעברת מסרים חינוכיים היא דרך הספור. בספור העקרונות

השכליים נתפסים על ידי הלב. הלב נמשך אחר העלילה ומזדהה עם הדמויות הפועלות, המחיצות והנוגדנים שבנו נופלים בפני ספור מעניין. המסר לא מפורש ונרמז בין השורות. את הספור קל יותר לזכור, כי הוא נרכש בכלים חווייתיים. כך מקבלים עם גיבורי הספור. הזדהות זו יכולה לבנות בילד, ואפילו במבוגר, הרבה יותר ממה שייבנו שעות רבות של לימוד ושינון. ניתן, על-פי זה, לפרש את מימרת חז"ל באופן הבא: שיחתן של עבדי אבות, הספורים שבשיחות החולין סביב השולחן בבית, כוחם יפה מהמסרים המפורשים הנאמרים לילדים.

היופי בשיחתן של עבדי אבות, אינו בתוכן הסיפור בלבד, אלא, לא פחות חשוב, באופן הספור. איך מדבר אליעזר, הכבוד שחולק לאברהם כשקורא לו כל הזמן "אדוני", הדרך בה מכניס כל הזמן את הקב"ה לתמונה, "שם שמיים השגור על פיו". אליעזר מלמד אותנו כיצד לדבר, כיצד לשים מבטחינו בקב"ה, ואנו מבינים, שאם אליעזר נוהג כך, אברהם אדונו על אחת כמה וכמה. אליעזר מהווה לנו דוגמה אישית, החזקה יותר מכל לימוד תיאורטי בנושא. הוא מספר לנו "ספור" ולנו נותר "רק" לדעת להקשיב...

משיבה בהחלטיות:

במעמד הקידושין הבינה רבקה את גודל המשימה שנטלה עליה, וכאשר היא נשאלת על ידי בני ביתה: "התלכתי עם האיש הזה?!" משיבה בהחלטיות: "אלך!"

במקום העקידה

דומה, שגם המפגש המתקיים בין יצחק ורבקה מיוחד הוא. מדברי חז"ל מתברר שהיה זה בהר המוריה. לשם הלך יצחק להתפלל כי ישלח לו ה' אשה ראויה, ככתוב: "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב" (בראשית כד, סג) ואמרו חז"ל: "אין שיחה" – אלא תפילה" (ברכות כו, ב). היתה זו שעת בין הערביים, ויצחק תיקן את תפילת המנחה, המכוונת כנגד תמיד של בין הערביים. שם ב"שדה", בהר המוריה, במקום העקידה

התפלל יצחק (פסחים פח, ב) ובטרם סיים את התפילה נשמעה תפילתו. יצחק נושא את עיניו, והנה! רבקה באה לקראתו עם שיירת הגמלים שהגיעה זה עתה מארם נהריים.

ובאשר לאוהל המשפחה? מבואר בבראשית רבה (ס, ז):

ויביאה האוהלה שרה אמו – כל ימים שהיתה שרה קיימת – היה ענן קשור על פתח אוהלה... והיתה הברכה משולחת בעיסה... והיה נר דולק מלילי שבת ועד לילי שבת. וכיון שמתה – פסק אותו הנר, וכיון שבאת רבקה – חזר.

ובאו חז"ל ללמדנו, כי קדושת אהל שרה כקדושת המקדש. הנר הדלוק תמיד, כנגד מנורת הזהב ונרותיה הדולקים במקדש. הברכה בעיסה, רומזת על לחם הפנים שהביא ברכה לישראל. והענן, מזכיר את ענן המשכן שהיה עדות לשכינה השרויה בישראל. כי אהלי האבות והאמהות – קדושתם כבית המקדש.

מהרה יבנה המקדש

אהלי האבות - כבית המקדש

חכמינו ז"ל אומרים בבראשית רבה (סח): "יש שהולך אצל זיווגו, ויש שזיווגו בא אצלו, יצחק, זיווגו בא אצלו... יעקב, הלך אצל זיווגו". כידוע, יצא יעקב לחרון הרחוקה שם עבד ברחל ובלאה שנים רבות, שאלה היא, במה זכה יצחק שהמלאכה נעשתה על ידי אחרים. אליעזר יוצא בשליחות אברהם לחרון, ומוצא בדרך פלא את רבקה אשת החסד היורדת אל המעיין, ותוך ימים חוזר ארצה. שכן נאמר ביצחק: "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב... והנה גמלים באים. ותשא רבקה את עיניה וטרא את יצחק". במה זכה?

עולה תמימה

נתייחד יצחק במעשה העקידה, שפשט את צוארו למסור את נפשו על מצות ה', ומאז הוגדר על ידי חז"ל כ'עולה תמימה'. שכן, בכך נתקדש גופו ונזדככה נשמתו

בקדושה יתירה כקרובן עולה. מסיבה זו מנע ה' ממנו לרדת מצרימה בעת הרעב, וכדברי רש"י בבראשית כו, ב: "אמר לו הקב"ה: אתה עולה תמימה, ואין חוצה לארץ כדאי לך". אכן, הלכה היא במקדש, שקרבן עולה שיצא חוץ לעזרה נפסל (רש"י מנחות ו, ב). מעתה מובן מדוע נשלח שליח לקחת אשה ליצחק, כי 'עולה תמימה' הוא, ואיך יצא מ'ארץ ישראל המקודשת מכל הארצות' לחוץ לארץ!

ראוי לשים לב לעובדה, שמיד עם בואו של אליעזר לחרון מגיש הוא לרבקה נזם זהב "בקע משקלו". לדעת חז"ל ב'מדרש אגדה' נתן לה את הנזם לשם קידושין, ובמעשה זה רמז אליעזר לרבקה: דעי לך! כי עתידים ישראל לתת "בקע לגולגולת" להקמת משכן לה' במדבר.

בכך הודיע לרבקה: הנני בא מבית אברהם. לא באתי להציג עושר של כסף וזהב אלא ערכים רוחניים! מחובתי להודיעך, כי משפחת אברהם ויצחק שאת נכנסת אליה – כבר הקימה מזבח בהר המוריה שם עתיד לקום בית המקדש.

יצחק מתפלל על זיווגו - בהר המוריה, והנה רבקה מגיעה עם הגמלים מחוץ.

משפחת ישראלי

אורח רצוי?

הבית היה כמרוקחה. מחר הטיוול הגדול שלי, ואני עוד צריכה לארגן המוני דברים. "נעמה, אל תשכחי את המגבת!" צועקת אמא, תוך כדי שהיא מקפלת עבורי ערימת בגדים להחלפה. אני הייתי עסוקה במטבח – בוחרת חטיפים, קופסאות שימורים ועוד מיני מאכלים, ומנסה לארגן אותם, כך שימצאו מקום בתיק. נתנאל עזר לי לקפל את שק השינה, ואורי נתן כל הזמן עצות: "אל תשכחי חומר נגד יתושים! ואם בלילה תשמעו יללות אל תפחדו. זה רק תניס. הם לא מזיקים ולא מתקרבים לבני אדם. ואם ייתפס לך שריר באמצע העלייה..."

בחדר השני ישב יהודה עם אבא ועבד על עבודת החקר השנתית שלו. זו עבודה גדולה שהוא קיבל כבר לפני הרבה זמן, אבל – כמו תמיד – נשאר לו הרבה להשלים ברגע האחרון, והרגע האחרון הוא הערב. אחרי כמה וכמה דחיות מחר הוא חייב להגיש את העבודה! מחר, ולא יום אחד אחרי! לא פלא שאבא ויהודה סגרו את הדלת, והם מנסים לעבוד בריכוז ובשקט.

בין ההתרוצצות לארגן את הטיוול והכנת ארוחת הערב, אמא הספיקה גם לתלות כביסה, להכניס עוד בגדים לכביסה נוספת, ולשוחח בטלפון עם כמה אנשים.

לפתע נשמעה נקישה בדלת. נקישה? יותר נכון לקרוא לזה מהלומה.

מיד ניחשתי מי זה. דפיקות כאלה בדלת – זה חייב להיות אברהם...

אברהם הוא אדם מבוגר ובודד. הוא חי לבדו בדירה מוזנחת. אין לו אישה ולא ילדים. הוא לא יודע קרוא וכתוב, לא חשבון ולא תורה. בעצם הוא ברמת הבנה כמו של ילד קטן. לא פלא שהוא אף פעם לא מצא עבודה, וחי רק בזכות ליבם הטוב של אנשים.

וכשאני אומרת "אנשים" אני מתכוונת גם לאמא ואבא שלי. הם תמיד מזמינים את אברהם לאכול איתנו, לשבת אצלנו, או סתם לשתות כוס תה. אף פעם אי אפשר לדעת מתי הוא יופיע, אך כשהוא כבר מופיע הוא מושך אליו את כל תשומת הלב האפשרית. צריך כל הזמן להסתובב סביבו, להביא לו אוכל, שתייה, להקשיב לנושאים שמעניינים אותו (זה תמיד אותם נושאים. איך

לא נמאס לו?) – בקיצור מרגע שהוא נכנס הכל טוב סביבו.

אתם בוודאי יכולים להבין, אפוא, שהאורח האחרון שהתחשק לי באותו רגע שיופיע אצלנו היה אברהם. למי יש עכשיו זמן בשבילו? מה עם ההכנות לטיול שלי? מה עם העבודה של יהודה? אוף!

אברהם נכנס והתיישב בכורסה. תוך רגע אמא כבר הזדרזה להכין לו כוס תה, להציע לו עוגה וצלחת מרק חם ולהנעים את זמנו. אבא בא והתיישב לידו והחלו השיחות הרגילות, על ההורים שהזניחו אותו, על האישה שעזבה אותו, על השכנים שמציקים... כמה פעמים אפשר לשמוע את זה? ו... נו... חשבתי לעצמי, מה איתנו, הילדים שלכם? אולי פעם אחת תגידו לאדון הזה שהוא לא בעל הבית הזה, ושעם כל הכבוד, אין לנו עכשיו זמן וחשק לארח אותו?

אברהם כמובן לא שמע את מחשבותי, ואני לא העזתי להגיד אותו בקול רם.

ואז קלטתי חלק מהשיחה: "אין, אין בעולם אנשים שאוהבים אותי", אמר האורח בקולו המרוסק, "אבל מה, טוב שיש לי אתכם. פה תמיד יש לי מקום. תה כמו שלך, גיברת, זה אין לי במקום אחר. ילדים חמודים כאלה שככה מקבלים אורח זה יפה זה. ואתה, אדון, שתמיד שומע אותי ואומר לי דברים טובים. חבל, חבל, אין בעולם הרבה כמוכם!" אברהם פתח את פיו חסר השיניים בחיוך מאושר, ונשען לאחור על הכורסה בנינוחות.

רגש של סיפוק וגאווה מילא את ליבי. באותו רגע הרגשתי בכל ליבי את מה שקוראים "שמחה של נתינה".

ואז ידעתי גם אני, שאני מאושרת להיות חלק מהמשפחה הזאת. ובעצם לא נורא אם ייקח לי עוד חצי שעה לסיים את האריזה. גם יהודה יוכל להסתדר בלי אבא לזמן קצר. אבל, אברהם, אם נדחה אותו ונסלק אותו, מי כן יקבל אותו? מי?

כל הכבוד לאבא ואמא שלי! והלוואי שגם אני אהיה מסוגלת להתנהג כמותם כשאגדל!

לתגובות והצעות לסיפורים:
yikhat@gmail.com

משו"ת בהלכה

מינוי רב לקהילה

שאלה: האם יש חובה למנות רב קהילה כיום? לכאורה בימינו התפקיד מיותר, שכן בשאלות ההלכתיות שעולות, ניתן לפנות לרבנים דרך הטלפון או המחשב?

תשובה:

התורה (דברים טז, יח) מצווה: "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך". מערכת המשפט נתפסת בדרך כלל כמי שאמורה לטפל בסכסוכים ממוניים בין אדם לחברו. אך הרמב"ם (ספר המצוות, עשה קעו) הרחיב את תחום אחריותה והכניס תחתיו את האחריות על קיום התורה והמצוות כולן:

שצונו למנות שופטים ושוטרים שיכריחו לעשות מצוות התורה ויחזירו הנוטים מדרך האמת אליה... ויצו לעשות הטוב ויזהירו מן הרע ויעמידו הגדרים על העובר...

תפקיד זה של השופט מזכיר לנו מאד את תפקידו של רב הקהילה כיום. מי שמקשר בין הדברים באופן מפורש הוא בעל ספר החינוך (מצוות תצא), הפותח בציטוט דברי הרמב"ם, ומוסיף:

ויש לנו ללמוד מזה שאף על פי שאין לנו היום בעוונותינו [דיינים] סמוכים, שיש לכל קהל וקהל שבכל מקום למנות ביניהם קצת מן הטובים שבהם, שיהיה להם כח על כולם להכריחם בכל מיני הכרח שיראה בעיניהם, בממון או אפילו בגוף, על עשית מצוות התורה... וישתדלו תמיד בתועלת חבריהם הסמוכים עליהם ללמדם דרך האמת ולתת שלום בכל כחם ביניהם...

כך גם פסק האדמו"ר מבוטשאטש בחיבורו כסף הקדשים (חושן משפט א,א), ומכאן שמוטלת מצוה על כל קהילה וקהילה בכל זמן ועת, למנות לעצמם רב.

מדוע לא נסתפק בכך שכל אחד בקהילה יקיים את "עשה לך רב" (אבות א,ו) ברמה האישית?

כמה תשובות בדבר:

א. ייתכן שלחלק גדול מהאנשים בקהילה יש כתובת הלכתית, אך עלינו לדאוג לכולם, ולוודא שלא ימצא אפילו אדם אחד בקהילה ללא כתובת.

ב. יש הדרכות הלכתיות שפחות מוכרות, וגם האנשים שיש להם את מי לשאול, לא מודעים לכך שיש כאן שאלה הלכתית.

ג. בעוד ש"שעשה לך רב" מתייחס לאדם הפרטי, תפקיד רב הקהילה היא להוביל את כלל הציבור. בכדי להוציא לפועל את הכוחות השונים הקיימים בקהילה בצורה המיטבית, נדרשת דמות תורנית ורוחנית המכירה לעומק את מגוון הנפשות הנמצאות במקום. מתוך כך הוא יודע לנהל ולנווט את הקהילה כולה, הן בציר של "בין אדם למקום", והן בציר של "בין אדם לחבירו".

לסיכום: כל קהילה צריכה לעשות מאמץ שיהיה לה רב, שיידע לרומם ולמנף את הקהילה כולה, ולתת מענה מתאים לכל פרט ופרט.

***

תפילה בציבור - חובה או מידת חסידות?

שאלה: האם תפילה בציבור היא חובה או רק מידת חסידות?

תשובה: השו"ע (או"ח, צ) פוסק: "ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הציבור". הלשון "ישתדל" מאפשרת להבין שתפילה בציבור היא מידת חסידות בלבד, שיש להשתדל לקיימה. אולם השו"ע עצמו פוסק (שם) לאור הגמרא בפסחים (מו"א), שאדם חייב להשקיע מזמנו וללכת כקילומטר (או 18 דקות נסיעה, ולעתים אף יותר) בכדי להגיע למניין ואם יש בית כנסת במרחק זה, הוא מחוייב להתפלל במניין (משנה ברורה שם, ס"ק נ"ד).

מאידך יש מצבים בהם מוסכם שאדם רשאי להתפלל ביחידות. הגמרא בברכות (ז,ב) מספרת על רב נחמן שלא הגיע לבית כנסת מחמת ש"תש כוחו" (לשון רש"י שם), ונראה שכוונת רש"י היא שאף שרב נחמן לא היה חולה ממש ורק חש חולשה מסוימת, בכל זאת הוא נפטר בכך מחיוב תפילה בציבור (כך ביאר המג"א צ, ס"ק טז), וכן פסק השו"ע (שם). המשנה ברורה (שם, ס"ק כט) מוסיף שאף הפסד ממון מהווה עילה מוצדקת לתפילה ביחידות.

אם כן, במצב רגיל יש חובה מוחלטת על האדם להתפלל בציבור, ואף אם הדבר דורש מאמץ, ורק במצבי אונס האדם פטור מחובה זו.

מדוע אם כן נקט השו"ע בלשון "ישתדל"? המנחת יצחק (ז,ז) מבאר את הדבר בצורה נפלאה:

בודאי רצונו לומר כלפי מה שיש לפעמים מניעות אשר לפיהן פטור מתפילה בצבור ע"י אונס וכיוצא בזה, מכל מקום מחמת גודל מעלתו ישתדל בכל כחו, לפני משורת הדין, אם יש באפשרותו להתגבר על המניעות.

דברים דומים כתב גם האגרות משה (או"ח ב,כז).

לסיכום: אדם צריך להתאמץ להתפלל במניין. במקרי חולי או הפסד פטור ממניין, אם כי ישתדל כפי כוחו להתפלל במניין גם כשיש קושי בדבר.

המשיב: הרב אלי טרגין

לתכנים נוספים מסדרת "הלכה ממקורה" נא לפנות ל: mhalacha@gmail.com

תחומין ל"ב

מחיר הכרך: ₪70

להזמנות: 02-9932111
ובאתר מכון צומת: www.zomet.org.il

מייסודה של הסתדרות הפועל המזרחי בא"י. יוצא לאור ע"י מכון "צומת".
 "שבת בשבתו" באינטרנט: zomet.org.il, למנוי באנגלית בדוא"ל נא לפנות ל: dan@zomet.org
 עריכה: מכון "צומת" אלון שבות, גוש עציון 90433, טל' 02-9931442, פקס' 02-9931889
www.zomet.org.il zomet@netvision.net.il משרד החינוך והתרבות

להפצה ולמודעות מסחריות: גל אורן BSD

הבוניס 11 רמת גן 51462, טל' 03-6133555, פקס' 03-6133699, דוא"ל dotan@go-bsd.co.il, הפצה: מקור ראשון 052-8908518 יוסי

תורה שלמה

הרב מנחם מנדל כשר, וורשה-ירושלים,
 "א אדר תרנ"ה (1895) - כ"ז מרחשון תשמ"ד (1983)

הרב מנחם מנדל כשר היה איש אשכולות, בשמות ספריו 'תורה שלמה', 'גמרא שלמה' 'הגדה שלמה' באה לידי ביטוי שאיפתו ליצירה גדולה, רחבה ומקיפה, שתכלול את מכלול התורה שבכתב והתורה שבעל פה ממקורות חז"ל ועד יצירות הגאונים. מדברי הראשונים ועד הגיונות אחרונים האחרונים. תחומי התעניינותו כללו החל בהלכה ואגדה, ביבליוגרפיה והגות, הגדה של פסח ועיונים בשאלות שהזמן גרמן, כ'קו התאריך' ו'האדם על הירח'. ועד לחקירות הלכתיות-פילוסופיות במשנת הגאון הרוצ'ובי.

הרב כשר נולד כבן יחיד לאביו הרב יצחק פרץ, האב האמיד דאג לחינוכו של בנו, והושיבו בין ברכי תלמידי חכמים בבתי המדרש הרבים שהיו אז בוורשה. למד בעיר דוורט אצל רבי מאיר דן פלוצקי (תרכ"ז-תרפ"ח 1867-1928) מחבר ספר 'כלי חמדה'. שם נשא לאישה את מרת דבורה אסתר לבית פירמן. בתר"ף (1920) חזר לוורשה והתחיל לערוך ולהוציא לאור כתב עת רבני בשם 'דגל התורה', שהשתתפו בו רבים מחכמי וגאוני הדור וביניהם: רבי

מאיר שמחה הכהן ורבי יוסף רוזין, רבי ברוך הלוי אפשטיין מחבר ה'תורה תמימה' ורבי מנחם זמבא.

לחבר תורה שבעל פה ותורה שבכתב

בברכתו של האדמו"ר מגור רבי אברהם מרדכי אלטר (תרכ"ז-תש"ח 1866-1948) עלה לירושלים בשנת תרפ"ד (1924) וייסד בה את ישיבת 'שפת אמת'. באותם שנים רקם את התוכניות להוצאת ספרו 'תורה שלמה' המטרה הייתה לאסוף את כל המקורות של התורה שבעל פה, במדרשי התנאים, במשנה ובתלמודים ובמדרשי האגדה הידועים ושבתבי יד, ולחברם כביאור לתורה שבכתב. בהקדמה לחלק א שיצא בשנת תרפ"ז (1927) בירושלים, כתב הרב כשר:

זה שנים רבות... נצנץ רעיון במוחי, לחבר את כל התורה שבעל פה בכל מקצועותיה אל התורה שבכתב... כי היצירה הזאת תשא פרי רב ותביא תועלת מרובה...

לצורך זה הכין הרב כשר מפתח מורחב לדרשות חז"ל לפי פסוקי כל התורה. לאחר מכן הוכן תיק לכל אחד מפסוקי התורה, ובו מקורות חז"ל וציונים לעיון ותוספות. בחלק מהרכים שהוציא הוסיף 'מילואים' ובהם הרחבות לנושאים שנידונו בפרשה כמו: דיני חמץ ומצה, הלל בשחיטת קרבן פסח, עבד עברי ועוד. כרכים מיוחדים הוקדשו לסוד העבור (כרך יג) ולחקר התרגומים (כרכים כ"ד

ול"ה). בכרך כ"ט עסק יחד עם הרב יצחק רצהבי בכתב התורה ואותיותיה. עיסוקיו המרובים בתורה שלמה גרמו לפרישתו מניהול ישיבת 'שפת אמת'. יחד עם זאת היה פעיל באגודת 'זכרון דוד' לרכישת אדמות להקמת הישוב 'מגדל עדר', ניסיון ההתיישבות הראשון לא צלח, והקרע עברה לרשותם של מתיישבי 'כפר עציון'.

קול התור נשמע בארצנו

הרב כשר נסע מספר פעמים לאמריקה כדי להשיג מימון להדפסת ספרי 'תורה שלמה'. בשנת תרצ"ט (1939) פרצה בהותו שם פרצה מלחמת העולם השנייה והוא נשאר שם עד סוף המלחמה. במהלך שהותו שם היה פעיל בוועד להצלת האדמו"ר מגור. המשבר הגדול של השואה מחד ונס הקמת מדינת ישראל על מאידך השפיע רבות על הרב כשר. בשנת תש"י הדפיס בניו יורק 'הגדת פסח ארצישראלית' עם הוספות על משה רבינו, אתחלתא דגאולה, ארץ ישראל ודיון על כוס חמישי שמרמז על 'והבאתי אתכם

אל הארץ'. בעקבות מלחמת ששת הימים הדפיס בירושלים את ספרו 'התקופה הגדולה' - בירור מקיף על דרכי הגאולה וסימניה ובסופו חמשה פרקים מהספר 'קול התור' של רבי הלל משקלוב תלמיד הגר"א. אחרי פטירתו נדפס ספרו 'ארבעת הרועים' המתאר את השקפותיהם של ארבעה מבשרי התקופה הגדולה: אור החיים הקדוש, הבעל שם טוב, הגר"א והחתם סופר.

במה תורנית לשאלות מתחדשות

בתחום ההלכה ערך הרב את השנתון 'נועם', החל משנת תשי"ח ועד סמוך לפטירתו. מטרתו הייתה "לתת אפשרות לרבנים גדולי תורה להביע חוות דעתם בשאלות מציאותיות, הלכה למעשה. נקבע מקום לדבריהם של כמה גדולי תורה, שידינו באותו עניין לכל צדדיו ויבהירו אותו מכל בחינותיו עד שתצא הלכה מבוררת". ההנחיה הייתה להביא מאמרים שלמים ולא מקוטעים. מעל דפי 'נועם' נידונו שאלות כמו הזרעה מלאכותית, תיקוני עירובין והלכות גיטין. כך כ"ה יצא לאור אחרי פטירתו. ועד שלא שקעה שמשו של 'נועם' זרחה שמשו של 'תחומין'. מאמרי ההלכה של הרב כשר שהתפרסמו במילואים של 'תורה שלמה' ותשובותיו שהופיעו ב'נועם', רוכזו בספריו 'דברי מנחם'.

לתגובות:

Yoseph156@gmail.com

רפואה והלכה

האם הלידה מסוכנת?

"על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן" (דף יומי, שבת, לא.)

הטכנולוגיה הרפואית וההיערכות מראש כך שהלידה תתנהל בסביבה מתאימה ובתנאים הנדרשים, הופכות, ב"ה, את התמותה הסב לידתית בזמננו לנדירה מאד. בכל זאת, הלידה נחשבת מסוכנת, על כל ההשלכות שיש לכך, מכיוון שאם יתרחש סיבוך ולא תהיה כוננות מתאימה, היולדת עלולה, חלילה, להסתכן.

נציין כמה דוגמאות המבטאות הלכתית את חשש הסכנה:

מותר לחלל שבת עבור יולדת. יתרה מזאת, כל מה שנצרך כדי ליישב דעתה של היולדת – מותר בשבת, גם אם באמת אין בו צורך, משום "יתובי דעתה". התורה רואה בצד הנפשי-פסיכולוגי דבר מאד משמעותי, אם- כי ישנם גבולות להיתר. יש לפקפק אם להתיר השמעת מוזיקה בשבת

ליולדת שתבקש זאת לצורך רגיעה, למרות שלרוב הדעות אין בכך איסור דאורייתא – משום שהדבר אינו מקובל. כמו כן לא מצינו שהתירו את איסורי ההרחקה הפיזית הנוהגות בין הבעל ואשתו היולדת, גם אם מן הסתם זה יתרום להרגעתה, כי זהו ביטול הלכתי גורף שאינו בא בחשבון.

כאשר היולדת פוחדת מהלידה ועומדת על לידה קיסרית, אם אינה משתכנעת – שומעים לה, בין בחול בין בשבת (הגרי"ש אלישיב, שיעורי הרב זילברשטיין, ד').

יולדת היא בכלל חולה שנתרפא לעניין ברכת הגומל. ה"מגן אברהם" (בהקדמה לסי' ר"ט) סובר שזו ברכת הרשות, והנשים במהלך הדורות נמנעו מהברכה מטעמי צניעות, שהרי צריך לברכה באזני מניין גברים. ה"כנסת הגדולה" עצמו תמך בכך שנשים תברכנה הגומל, אך התיר לברך בפני איש אחד ועשר נשים. כיום פשט המנהג לברך הגומל אחרי לידה בבית (בקיבוץ מניין), או מעזרת הנשים.

בין קודש לחול

מי יעלה?

הוא: אני רוצה לעלות.

הרב: אי אפשר.

הוא: זה מאוד חסר לי. אני רוצה לברך את הציבור.

הרב: תעלה לדרוש בליל שבת במקומי. בסוף תגיד ה' יברך אתכם.

הוא: אני רוצה את הדבר האמיתי. יש לי חבר כהן. מ'בר המצוה' אני מביט בו בקנאה. כל בוקר אני רואה אותו פוסע עם הטלית, נוטל ידים, משיל נעלים ועולה לדוכן. זה ממש חסר לי.

הרב: אני באמת מצטער, זה לא תלוי בי.

הוא: הכוהנים קבעו את ההלכה הקדומה והם שמרו לעצמם מונופול. למה מגיע להם מונופול?

הרב: אני באמת מצטער, זה בלתי אפשרי.

***

היא: אני רוצה לעלות.

הרב: אי אפשר.

היא: זה מאוד חסר לי.

היא: אני רוצה לקרוא בספר תורה אמיתי

עם הציבור. למה גברים יכולים ואנחנו לא?

הרב: אני באמת מצטער, זה לא תלוי בי.

היא: הגברים קבעו את ההלכה הקדומה והם שמרו לעצמם מונופול. למה מגיע לכם מונופול?

הרב: אני באמת מצטער, זה בלתי אפשרי.

***

כל אדם נתבע על ידי הבורא לממש את היכולות והכישורים שניתנו לו. במשך שנים רבות החברה האנושית גרמה לנשים לממש רק חלק ממכלול כישוריהן, ומכך הפסידו הכל. בעיקר הנשים, אבל גם הגברים. העובדה שהצד הנשי של האנושות לא מימש ולא ביטא את כלל המרכיבים של אישיותו הוא פספוס גדול.

במאה השנים האחרונות אנו עדים לתופעה ברוכה. נשים יכולות כיום להביא לידי ביטוי מרכיבים רבים יותר מעצמן. תהליך ברוך זה אמנם עדיין לא הושלם, אבל הוא נמצא בהילוך גבוה.

אם הדברים נכונים בעולם הכללי הם ודאי נכונים בעולם התורני. מימוש היכולות והכישורים צריך לבא לידי ביטוי לא רק בחול אלא גם בקודש.

גם בעולם עבודת ה' נשים צריכות לבטא בצורה טובה יותר את עצמן.

אבל צריך לדייק. אנחנו בעיצומו של תהליך. הגאולה מגיעה קמעא קמעא וכך גם כל שינוי שהוא. צריך להבין מה משמעותי ונכון. מה יוסיף ומה יפגע. זה חייב להתבצע בצורה נכונה ומתאימה. לשם כך צריך מתינות. לשם כך צריך לדייק.

***

הרשימה של הדברים שבונים את עולם עבודת

ה' האישי שלי מורכבת מציצית ותפילין, מהשכמת בוקר לתפילה בבית כנסת, מתפילה במניין שלוש פעמים ביום, ומלימוד תורה. גם שבתות, ימים נוראים וחגים מופיעים ברשימה. אלו מרכיבים משמעותיים שבלעדיהם עולם עבודת ה' שלי היה שונה.

פעמים בודדות בשנה יוצא לי לעלות לתורה. יש שנים שבהם לא יצא לי לעלות לתורה כלל. מעולם לא הרגשתי שעולמי הדתי היה שונה במשהו בשנים שבהם לא עליתי לתורה.

בכל קהילה ישנם רבים שלא עוברים לפני התיבה. גרון צרוד, פחד קהל או סתם חוסר חשק. איני חושב שהעולם הדתי של סרבני החזנות נחות מאלו של הנעתרים לעבור לפני התיבה.

מדוע המאבקים על מקומה של האישה בעולם בית הכנסת מתמקדים דווקא בעליה לתורה ובחזנות? מדוע המאבקים מתמקדים בנושאים שמרכזיותם

הדתית לכאורה שולית? מדוע בצד המאבק על קריאה בתורה לנשים, אין מאבק על ברכת כוהנים לישראלים?

מבקש אני להעלות השערה, השערה בלבד. ייתכן שהמאבק על קריאת התורה אינו מאבק על העולם הדתי של האישה אלא על מעמדה הציבורי. ייתכן שהצורך (הכן והאמיתי) לקרוא בתורה ולהתחזן נובע מתחושה של פגיעה במעמד האישה ולא מתחושות של חסר דתי.

חשוב להבהיר. גם אם ההשערה נכונה, ומדובר בפגיעה במעמדה הציבורי של האישה ולא בפגיעה בעולמה הדתי אין זה אומר שהפגיעה לא חשובה. הצורך בכך שאישה לא תהיה מודרת ציבורית הוא צורך ראוי ונכון הדורש התייחסות. התייחסות מתאימה.

אף פוסק הלכה לא מאפשר ליצור שוויון בעלייה לתורה בין גברים לנשים. עם זאת צריך לחשוב איך ניתן **במסגרת ההלכה** לטפל בצורה אמיתית במעמד האישה **מבלי לפרוץ גדרות**.

***

הדברים שאני כותב עלולים להרגיז. מי אתה, היושב בנחת ב'מזרח', שתגיד לי מה אני מרגישה בעמקי עזרת הנשים? ובכן, את צודקת. איני מתיימר לרדת לנבכי נפשן של אלו הנאבקות כדי לעלות לתורה. מי יכול לבחון את ליבו של הזולת? אני רק מציע זווית מבט נוספת מהצד. יתברר הדברים ותרבה הדעת.

לתגובות, הערות והארות:
benkodesh@gmail.com

קצר ולשולחן

העמדת פנים

"והאיש משתאה לה, מחריש, לדעת ההצליח ה' דרכו אם לא". פרשנים שונים עסקו בשאלה, מדוע עדיין האיש משתאה, הרי הוא ראה איך תנאו התקיים להפליא?

בסלנג שלנו מי ש"מתחלה" הוא מי שמעמיד פנים שהוא חולה. נדמה ש"מדרש החפץ" (ממדרשי תימן) מפרש את "האיש משתאה" שהאיש העמיד פנים שהוא שותה, כי הוא היה מרוכז במעקב אחרי רבקה.

בומרנג

ה' ברך את אברהם "וירש זרעך את שער אויביו". לָבָן משתמש כמעט באותן מילים, כשהוא מברך

את רבקה אחותו "וירש זרעך את שער שונאיו". ייתכן שזהו צירוף מקרים, אולם יותר מסתבר שלבן הארמי, נבל

הרמאי, חשב צעד אחד קדימה. ייתכן שלבן שמע מעבד אברהם על ברכת ה', ידע שיש לאברהם מספר צאצאים, ותכנן שברכת ה' תגיע לקרובי משפחתו העתידיים, זרעה של רבקה.

אולם תכניתו של הקב"ה הקדימה אותו בצעד נוסף: הוא לא ידע ש"שונאיו" של יעקב יהיה הוא בעצמו, וברכתו שלו "וירש זרעך את שער שונאיו" תתקיים עד כדי כך שבניו יאמרו בעתיד "לקח יעקב את כל אשר לאבינו".

משלים לשבת

אביב ל"אמצע" בעמנואל או ביצהר!

נראה שהפסוק אינו מתיימר לתת הגדרה מדוייקת למיקומה של נקודת האמצע (לא נאמר 'לך באמצע'); הוא אינו מתייחס **לתוצאה** הסופית אלא **לתהליך** שלפיו אדם מגבש דעה: אל תגדיר את עצמך **מראש** כ'מיך' או כ'שמאל', אל תאמר "אני ימני/שמאלני ולכן אני בוחר X", אלא שקול בכל מקרה לגופו מה טוב ומה רע בימין ובשמאל, בחר את הטוב מביניהם **והסר רגלך מרע**.

פֶּלֶס מַעְגַּל רִגְלָהּ, וְכָל דְרָכֶיהָ יִכְנֹוּ. אֶל תֵּט יָמִין וּשְׂמֹאל, הֲסֵר רִגְלָהּ מֵרַע (משלי ד, כו-כז)

פֶּלֶס הוא מאזניים גדולים; **פֶּלֶס מַעְגַּל רִגְלָהּ** = שקול את צעדיך ושמור על איזון בהרגליך; **אל תט ימין ושמאל** אלא הישאר באמצע: "לך במדה הבינונית שבכל דעה ודעה, עד שיהיו כל דעותיו מכוונות באמצעות, והוא ששלמה אמר: פלס מעגל רגליך..." (רמב"ם דעות ב, ז). אולם איפה בדיוק נמצא האמצע? הרי אם ניקח את ממוצע הדעות המקובלות, נקבל תוצאות שונות במקומות שונות ובזמנים שונים: אינו דומה "אמצע" בתל

נקודת מבט

'אומן' כפולת שמונה

"ויתן לי את מערת המכפלה" (כגט)
"שכפולה בזוגות... קרית ארבע זוגות: אדם וחווה,
 אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה" (עירובין נגא)

השתתחות

מאות אלפים פוקדים מדי שנה את קבר ר' נחמן באומן באוקראינה. רבים מהם מבקרים גם את הבעש"ט במז'בוז' ואת ר' בלוי-יצחק בברדיטשוב. עשרות(?) אלפים נוהרים מדי שנה לקבר השביעי לנשיאי חב"ד בבית הקברות ע"ש מונטיפיורי בקווינס, ניו יורק. בכ' בטבת עורכים יוצאי מרוקו ונספחיהם הילולא

לרבי יעקב אבוחצירא, בדמנהור בואכה אלכסנדריה במצרים (השנה נאסר בפקודת שלטונות המהפכה). לאחרונה מפקי הגביר הבבא פינטו מסע מוטס יוקרתי לקברו של רבי אלעזר פאפו ("פלא יועץ") בבולגריה. והרשימה ארוכה.

ולא שכחנו כמובן את פקידת קברי הצדיקים, המועדפת, בארצנו הקדושה; בירושלים ובבית לחם, בצפת ובמירון, בעמקה ובנתיבות. והרשימה ארוכה. קבוצות חסידיות ואפילו 'מתנגדות', בני ישיבה או חסידי אסכולה תורנית כלשהי, מתקבצים לעליה לקבר רבם ומאורם ביום הפטירה.

הועלה על כולנה שבעתיים וכפולת שמונה – מערת המכפלה אשר בחברון ת"י. יתרונה הכמותי הוא **שמונה פקידות כאחת** (כמצוטט בראש המדור. אכן, רק שש ציוני-מצבות נמצאות במקום; אדם וחווה נעלמים מאתנו). אך עיקר עניינה ביתרונה האיכותי – **קברי אבות מדאורייתא!** ומעשה כלב בן פינה סימן לבנים, וכדלהלן.

העם דורש התחברות

אין ספק שתפילה והשתתחות על קברי צדיקים יש בהן כדי לפתוח את הלב ולעורר את הרגש, שהם עיקר עניינה של תפילה. לא בכדי מבנה ההתייחדות על קברו של צדיק קרוי 'נפש'. כל מי שהשתתף במעמד כזה, בקבוצה או ביחיד, חש המיית הלב, יציאה מן המיצר והתחברות לצדיק, ובאמצעותו ("צינור קדושה") לריבונו של עולם. סגולתיות שורה במקום שנתקדש, וגם אם יטענו ה'מְקַדְּשִׁים' כי יש טעות בזיהוי (קבר רחל, למשל) – לא נס ליחו ולא התעממה רוחו של המקום. האמונה – ולו העממית – כי כאן קברו של צדיק, דיה כדי להשפיע רוב טוב, טוהר וזך למי שמכוון שם את לבו לאבינו שבשמים.

אכן, יש שהסתייגו מתפילה על קברים, ובודאי מהילולות, בבחינת "דורש אל המתים". אפנה ל-3 מאמרים בתחומין' בנדון: הרב יחזקאל ליכטנשטיין – "עליה לקבר ותפילה – דרישה אל המת?" (כרך כ), הרב משה צוריאלי – "תפילה ליד ציון הקבר

(כרך כא), "יציאה לחו"ל להתפלל ליד קברות הצדיקים" (כרך לא).

מרבית המסתייגים שייכים לאסכולה ה'ליטאית' או ה'יקית', והם אינם 'עולים

לקבר' גם לא ביום הזכרון השנתי. ביטוי הלכתי להסתייגות נמצא, למשל, בספר חכמת-אדם (לר' אברהם דנציג, מתלמידי הגר"א. נפטר תקפ"א): "אותן נשים וכן עמי הארצות שהולכין על קברי מתים, וכאילו מדברים עם המתים ואומרים להם צרותיהם קרוב הדבר שהם בכלל זה ("דורש אל המתים"). ויש מן הגאונים שהיו רוצים לאסור להשתתח על קברי מתים" (כלל פט, ז).

אך "קול המון קקול שדי" [מ'ויקיפדיה' למדנו שהפגם הוא לטיני ולא נמצא בנוסח זה במקורותינו או אצל קדמונינו] ר' פוק חזי מאי עמא דבר" (=צא וראה מה אומר העם; ברכות מה, א), והוא – קול העם – מכריע את הכף. המוני עם, צדיקים בינונים ורשעים, תלמידי חכמים ועמי ארצות, גברים ונשים

ובני/בנות הנעורים מתחברים לתפילה על קברות צדיקים העושה להם טוב על הלב. במבחן התוצאה – 'אחר' מוזקקים ומזוככים יותר מאשר 'לפני'. עובדה!

העם דורש חברון

המקור האולטימטיבי לתפילת קברי אבות נעוץ בפרשתנו, **בקבר-הקברים המקודש ומעולה מכולם: מערת המכפלה.** תלמוד ערוך הוא (סוטה לד, ב), בקשר לסיפור שליחת המרגלים: "ויעלו בנגב ויבא עד חברון – מלמד שפירש **כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות.** אמר להן: אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים". ואכן, מעיד עליו הכתוב שספג השראה רוחנית רבתי: "ועבדי כלב עקב היתה **רוח אחרת עמו'** (במדבר יד, כד)".

ואכן, מי שלא היה ב'חיי-שרה' בחברון, ומעדיף תחליפי חו"ל או גליל על פני המקור, מפסיד בגדול, בבחינת "שפחה כי תירש גבירתה" (משלי ל, כג). **אני קורא, אפוא, לכל מתחברי הצדיקים, ולכל מעפילי 'אומן', לפתוח את מסעם בהתחברות למקור ההתחברויות, לחברון "פתחו של גן עדן"** (זוהר חדש); לפקוד תפילה את קברי האבות והאמהות, ומשם לשאוב השראה בדרכם לתחליפי המשנה.

***

מערכת 'שבת בשבת' מוצאת לנכון לציין כי אין דעתנו נוחה ממיקבץ המודעות בנושא הנדל"ן המצורף לעלוני. התנגדנו להרחבת העלון והצפתו במודעות נדל"ן כחלק מן הגיליון והתפשרנו על צרופה בלבד. אוי למי שרואה באבינו אברהם נדל"ניסט המתמקח על גובה ההשקעה...

(נכתב במוצ"ש וירא)

גמ"ח להשאלת ציוד רפואי-הלכתי מתוצרת מכון צומת
 ע"ש אברהם ושרה-רבקה

חדש
 במכון צומת
 צומת

- מנגנון "גרמא" להפעלת ציוד רפואי (אינהלציה, אדים, משאבת חלב-אם ועוד)
- מנגנון שבת למכשיר ביבי סנס

לחזמנות: 02-9932111 ובאתר מכון צומת: www.zomet.org.il